

विभाग : वगदय [गुण २०]

पठित वगदय

प्र.१ अ) पुढील उताऱ्याच्या आधारे सूचनांनुसार कृती करा.

१) आकृती पूर्ण करा.

[2]

वाहनाचा वेग

→ १) _____

अनिवार झाला

→ २) _____

तर

→ ३) _____

→ ४) _____

वाहनाचा वेग वाढला म्हणजे त्याच्यावरचा ताबा कमी होतो. पुढचे वाहन मागे टाकून पुढे जाण्याच्या हव्यासामुळे अनेक अपघात होतात. रात्रीच्या वेळी विलक्षण वेगाने धावणारी गाडी ही रातराणी म्हटली जाते. रात्री भरधाव वेगाने प्रवास करून पार पाडावीत एवढी महत्त्वाची कामे दरेवेली असतात का?

वाहनाचा वेग अनिवार झाला, तर चित्ताची व्यग्रता वाढते. डोळ्यांवर, मनावर, शरीरावर ताण पडतो. शरीरभर अनावश्यक स्पंदने निर्माण होतात. हादरे बसून मज्जातंतू आणि मणके कमकुवत होतात. कमरेची आणि पाठीची दुखणी ही वाहनधारकांची व्यथा असते. बसणे, उठणे, चढणे, उतरणे, चालणे, वळणे, वर-खाली पाहणे या मुक्त हालचालींचे संगीत विसरून स्वतःला वाहनाशी जखडून ठेवणे आणि वाहनाचा वेग अंगीकारून आपल्या शरीरव्यापारात अडथळे निर्माण करणे हे धोरण निसर्गविरोधी आहे. आरोग्याची हानी करणारे आहे. वाढता वेग म्हणजे ताण. जीवनातले ताणतणाव वाढवून पोहोचणार तरी कोठे? आपले स्वत्व आणि स्वस्थता हिरावून घेणारा अस्वाभाविक वेग कमी करणे, हे आपले कर्तव्य आहे. उगाच भावविवश होऊन वेगवश होऊ नये. अनाटायी वेगामुळे पोचण्यापूर्वीच अंत होण्याची शक्यता वाढते.

२) एका वाक्यात उत्तर लिहा.

[1]

१) निसर्गविरोधी न्धोरण कोणते?

३) चौकटी पूर्ण करा.

[1]

i) स्वस्थता नि स्वत्व हिरावून घेणारा →

ii) रात्री वेगाने धावणारी गाडी →

४) 'वाढता वेग म्हणजे ताण,' याविषयी तुमचे मत स्पष्टीकर लिहा.

[4]

प्र.१ अ) पुढील उताऱ्याच्या आधारे सूचनांनुसार कृती करा.

प्र.१) कृती करा.

[2]

१) पैशामुळे ज्याचे समाधान होत नाही त्याची कृती

→ १) _____

→ २) _____

२) खऱ्या आनंदाची लक्षणे

→

→

[भागोपरा...]

पैशाशिवाय जो आनंदी राहू शकतो, तोच पैशानं अधिक आनंद घेऊ शकतो. नाही तर कितीही पैसे मिळाले, तरी त्याचं समाधान होत नाही. तो पैशाच्या, अधिक पैशाच्या पाठी धावत राहातो आणि आनंदाला अधिक पारखा होत जातो.

यश मिळतं, वैभव मिळतं, कीर्ती मिळते, तेव्हा नक्की काय होतं? अंतरीचा आनंद द्विगुणित होतो. $2 \times 2 = 4$ असा आनंदाचा गुणाकार होतो; पण मुळातच आनंद शून्य असेल तर? शून्याला कितीही मोठ्या यशानं, पैशानं गुणलं, तरी गुणाकार शून्यच येणार.

यश, वैभव ही आनंदाची कारणं नव्हेत. आनंद अनुभवण्याची ती निमित्तं आहेत. पैशानं आनंद विकत घेता येत नाही. खरा आनंद विकाऊ नसतोच. टिकाऊ असला तरच तो खरा आनंद.

एखाद्या ध्येयानं, स्वप्नानं झपाटून जाणं आणि त्याच्या पूर्ततेसाठी झटून प्रयत्न करणं हेच माणसाचं जगणं आहे; पण या प्रयत्नांतही आनंद असतोच. तो घेता आला, की आनंदासाठी वेगळा प्रयत्न करावा लागत नाही.

आनंदी आयुष्यासाठीचं एक सोपं तत्त्व आहे- ज्यात तुम्हांला खरा आनंद होतो, तेच क्षेत्र निवडा. स्वतःच्या आवडीचं काम निवडा. केवळ आई-वडिलांची इच्छा म्हणून मुलानं डॉक्टर होऊन काय साधतं? त्याला वाटतं आपण आई-वडिलांच्या आनंदासाठी हे केलं; पण जेव्हा आई-वडिलांना जाणवतं, की मुलगा खरा आनंदी नाही, तेव्हा शेवटी तेही खंतावतातच.

२) पुढील विधाने चूक की बरोबर ते लिहा.

[2]

१) यश, वैभव ही आनंदाची कारणे आहेत. -

२) ज्यात तुम्हांला खरा आनंद मिळेल, तेच क्षेत्र निवडा. -

३) मुलगा आनंदी नसेल तर आई-वडील खंतावतात. -

४) आनंद शून्य असेल, तर गुणाकार शून्य येत नाही. -

३) मुझ्जे जीवन आनंदी होण्यासाठी मुझ्ही काय काय कराल, ते लिहा.

[4]

अपठित वाच्य

प्र. १३] पुढील अपठित वाक्याच्या आधारे सूचनंनुसार कृती करा.

१) आकृती पूर्ण करा.

[2]

लेखिकेला जाणवलेले

जगाने विशेष गुण

→ १)

→ २)

→ ३)

→ ४)

मैत्रीमध्ये सहवासाला काही महत्त्व असतेच. जुन्या लोणच्यासारखी जुनी मैत्री मुरत जाते. एकमेकांचे स्वरूप एकमेकांना बरेचसे कळलेले असते. त्यामुळे अशा मित्रासमोर किंवा मैत्रीणीसमोर आपली विशिष्ट प्रतिमा उभी करण्याची गरज राहत नाही. आपण जसे आहोत तसे, निखळपणे, निर्भरपणे आपण तिथे प्रकट होतो. या साध्या स्वाभाविक संबंधातून आपल्याला एक स्थैर्य लाभते. भोवतालच्या फसव्या, अस्थिर, धूर्त, मतलबी जगात मैत्रीची अशी स्वाभाविक, सहज स्थाने म्हणजे आपला एक मोठा आधार असतो. तिथे पायाखालची जमीन ही जमीनच असते, मयसभेप्रमाणे जमीन समजून पाय टाकावा, तर तो पाण्यात खोल जावा आणि पाणी समजून पाऊल टाकायला जावे,

तो टणक, खडबडीत जमीन लागायो, असे या मैत्रीत घडत नाही. म्हणून मैत्रीचे असे
एखादे तरी ठिकाण माणसाला हवेच.

- शांता शेळके (आनंदाचे झाड)

२) 'मैत्रीचा सहवास हा जीवनात महत्त्वाचा असतो' या खडबडीत मुमने
मत स्पष्ट करा. [2]

विभाग २: पद्य [१५ गुण]
प्र. २] अ) पुढील कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.
१) कृती करा.

कवितेतील स्त्री कशीत असलेली विविध कामे

[2]

सरी-वाप्यात, कांद लावते
बाई लावते
नाही कांद ग, जीव लावते
बाई लावते
काळ्या आईला, हिरवं गोंदते
बाई गोंदते
रोज मातीत, मी ग नांदते
बाई नांदते

फुलं सोन्याची, झेंडू तोडते
बाई तोडते
नाही फुलं ग, देह तोडते
बाई तोडते
घरादाराला, तोरण बांधते
बाई बांधते
रोज मातीत, मी ग नांदते
बाई नांदते

ऊस लावते, बेणं दाबते
बाई दाबते
नाही बेणं ग, मन दाबते
बाई दाबते
कांड्या-कांड्यांनी, संसार सांधते
बाई सांधते
रोज मातीत, मी ग नांदते
बाई नांदते
उन्हातान्हात, रोज मरते
बाई मरते
हिरवी होऊन, मागं उरते
बाई उरते
खोल विहिरीचं, पाणी शेंदते
बाई शेंदते
रोज मातीत, मी ग नांदते
बाई नांदते

२) पुढील अर्थाच्या ओळी कवितेतून शोधून लिहा. [2]

i) अतोनात कष्टानंतर हिरव्या समृद्धीच्या स्वरूपात शिल्लक राहते.

ii) स्वतःचा जीव जणू कांद्याच्या रोपाच्या रूपाने लावते.

३) मुमनेच्या परिसरातील कष्टकरी स्त्रियांचे कुटुंबाच्या निर्विहातील
योगदान स्पष्ट करा. [4]

अ) 'कणास भक्ते दे निवस दुद्यानें, देठ फुलांचा अरळ भद्यानें
कंठ खगांचा मधु जानानें, आणीत शहारा तृणपर्णा!' या
काव्यपंक्तींचा अर्थ लिहा. [4]

इ) भाषासाध्या प्रध्यरात्री हिंडणारा सूर्य मी :
भासियासाठी न भासा पेटण्याचा स्नेह ! या ओळीमधील
भावसौंदर्य स्पष्ट करा. [4]

(भागे पहा...)

विभाग ३: साहित्यप्रकार [गुण १०]

प्र. ३(अ) दिलेल्या उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा.

१) आकृती पूर्ण करा.

[2]

i)

कथेचा हेतू

प्राश्नी

नंतर

ii)

पात्रांच्या परस्पर-संबंधातून निर्माण होणारे दोन घटक →

मुख्य आपले अनुभव व कल्पना जेव्हा दुसऱ्याला सांगू लागला तेव्हाच त्यांची गोष्ट झाली आणि त्यातून कथेचा जन्म झाला. 'कथा' या शब्दाचा शब्दशः अर्थ गोष्ट, कहाणी, हकीकत, वर्णन असा आहे. लक्षवेधी, सोप्या, सुटसुटीत आणि रसाळ शब्दांत पूर्वी गोष्ट सांगितली जात असे. या श्रवण-गोष्टीतून मनोरंजन व अप्रत्यक्षपणे बोध देण्याचा प्रयत्न होत असे.

मौखिक परंपरेतून सुरू झालेल्या व लिखित स्वरूपात स्थिरावलेल्या 'कथा' या वाङ्मयप्रकाराला उत्तरोत्तर लोकप्रियता लाभत गेली. 'कथ' म्हणजे सांगणे, निवेदन करणे. 'कथ' या मूळ धातूपासून 'कथा' हा शब्द रूढ झाला आहे. भारतात कथा या साहित्यप्रकाराला फार मोठी परंपरा आहे.

प्राश्नी एखादी शिकवण देण्यासाठी, बोध देण्यासाठी कथालेखन केले गेले. नंतर-नंतर मनोरंजन करण्यासाठी किंवा एखादा विचार, भावना, चित्ताकर्षक घटना वाचकांपर्यंत पोहोचवण्यासाठी कथा लिहिल्या जाऊ लागल्या.

कथेत घटना असतात, कथानक असते, तिच्यात पात्रे असतात. स्थळ, काळ, वेळ यांचाही उल्लेख कथेत असतो. कथेच्या विषयानुसार तिच्यात विशिष्ट वातावरणही असते आणि समर्पक अशी निवेदनशैलीही असते. कथेतील पात्रांच्या परस्परसंबंधातून निर्माण झालेले ताणतणाव, संघर्ष, गुंतागुंतही कथेत असते आणि या सर्वांचा एक उत्कर्षबिंदूही (क्लायमॅक्स) असतो कथेत! अर्थात या सर्व घटकांनी युक्त अशा कथेला समर्पक शेवटही असतो तसेच एक सुयोग्य आणि उत्तम शीर्षकही असते.

थोडक्यात सांगायचे तर... कथा म्हणजे...

'एका विशिष्ट स्थलकाली पात्रांच्या परस्परसंबंधातून घडलेल्या घटनांचे एखाद्या विशिष्ट हेतूने केलेले उत्कंठावर्धक चित्रण म्हणजे कथा.'

अर्थात प्रत्येक कथेत हे सर्वच घटक असतीलच आणि त्यांचे प्रमाणही सारखे असेल असे म्हणता येणार नाही. एखाद्या कथेत पात्रांना प्राधान्य असेल तर एखाद्या कथेत प्रसंगांना. कधी लेखकाचा दृष्टिकोन अधिक महत्त्वाचा असू शकतो तर एखादी कथा वातावरणनिर्मितीचा हेतू लक्षात घेऊन लिहिली जाऊ शकते. तीच गोष्ट विचारांची आणि भावनांचीही असू शकते. थोडक्यात, कथा म्हणजे केवळ प्रसंगांचे वर्णन नव्हे, केवळ व्यक्तींचे चित्रण नव्हे, निव्वळ दृष्टिकोन किंवा एकाच विचाराचा परिपोष नव्हे, तर कथा म्हणजे पात्रे, प्रसंग, संघर्ष, गुंतागुंत, वातावरण, विचार, भावना, निवेदनशैली अशा सर्वांचे एक सुसंघटित प्रकटीकरण होय.

२) एका वाक्यात 'उत्तरे' लिहा.

[2]

i)

कथा म्हणजे →

ii)

'कथा' या शब्दाचा शब्दशः अर्थ →

अ) 'उत्तम डॉक्टर होण्यापेक्षा उत्तम नर्स होणे कठीण आहे,' या विधानाबाबत तुमचे मत स्पष्ट करा.

[3]

किंवा

कथेतील 'टॅक्सी ड्रायव्हरने जीवनातील वास्तवाचा येतलेला शोध' तुमच्या शब्दांत लिहा.

इ) 'शोध' या कथेच्या नाथेकेचे स्वभावचित्र तुमच्या शब्दांत लिहा.

किंवा

एका रूप्याच्या नोटेव्यतिरिक्त आणखी कोणकोणते शोध तुम्हांला महत्त्वाचे वाटतात, ते स्पष्ट करा.

[3]

विभाग ४ : उपयोजित भराठी (गुण १४)	
प्र.४अ) पुढीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.	[4]
१) माहिती लिहा : मुलाखतीचा समारोप.	
२) माहितीपत्रकाची उपयुक्तता तुमच्या शब्दांत लिहा.	
३) मुलाखतीचे प्रमुख हेतू तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा.	
४) माहितीपत्रकाच्या आकर्षक भांडणीचे वैशिष्ट्य लिहा.	
आ) पुढीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा.	
१) माहितीपत्रकाची उपयुक्तता तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा.	[10]
२) मुलाखतीची पूर्वतयारी कशी करावी ते तुमच्या शब्दांत लिहा.	
३) 'पोस्टमन' या व्यक्तीची मुलाखत घेण्यासाठी प्रश्नावली तयार करा.	
४) एका वस्त्रदालनाचे आकर्षक माहितीपत्रक तयार करा.	
विभाग ५ : व्याकरण व लेखन (गुण २०)	
अ : व्याकरण	
प्र.५अ) पुढील कृती सोडवा.	[4]
प्र.१) कंसांतील सूचनाप्रमाणे वाक्यरूपांतर करा.	
१) पावसाचे तरेग ओजळीत ये. (विद्यार्थी करा.)	
२) अंगणात दिवे लाववेत. (आज्ञार्थी करा.)	
३) शिमा अभ्यास करते. (प्रश्नार्थी करा.)	
४) रमेशने नम्रपणे प्रश्न विचारला नव्हता. (हेकारार्थी करा.)	
प्र.२) पुढील कोणत्याही दोन वाक्यप्रचारांच्या अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करा.	[4]
१) आग ओकणे.	३) मनातील मळमळ दूर होणे.
२) अंगावर काटा येणे.	४) जमीन-अस्मानाचा फरक असणे.
प्र.३) पुढील शब्दांसाठी पारिभाषिक शब्द लिहा.	[2]
१) Migration — <input type="text"/> , २) Emergency — <input type="text"/>	
ब : लेखन	
प्र.५ब) पुढीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर निबंध लिहा.	[10]
[२०० ते २५० शब्द मर्यादा]	
१) मला आवडलेला चित्रपट	
२) माझी आई	
३) मी शाळा बोलते आहे — !	
४) आरसा बोलू लागला तर — !	
५) मोबाईल आणि तरुण पिढी.	